

6.

Megjegyzések a szöveg fogalmához

KÁRPÁTI ESZTER

A szemiotikai textológia mint elméleti keret jellemzően máshogy jelöli ki kutatási területét, mint a hagyományosan szövegtannak és/vagy szövegnyelvészetnek nevezett tudományterület. A határvonalak nem kirekesztenek, inkább világossá teszik, hogy a szövegekkel való foglalkozás csak egy tekintetben korlátozott: a vizsgált aspektust el kell helyezni a textológia egészében.

Dolgozatomban a szöveg szemiotikai textológiai fogalmának meghatározását járom körül. A meghatározás egyes aspektusainak értelmezése (I.) vezetett el a definíció kivülre: a kontextus jelentőségéhez, amely a nyilvánosság újfajta terepein kijelöli, mit is tekintünk ott szövegnek (II.), s ezzel a szövegek be- és megszerkesztettségét, vagyis intertextualitását állítja a középpontba (III.). Ennek alapján kísérlem meg a szöveg fogalmát magának a szemiotikai textológiának a szellemében kiegészíteni (IV.).

1. A kiindulás: a szemiotikai textológia szöveg fogalma

A szemiotikai textológia keretében használt — a különösebb megszorításokat nem implikáló kommunikátum értelménél szűkebb értelmű — szöveg szakszó (1)¹ olyan multimediális, de dominánsan verbális (2) kommunikátumra (3) utal, amely egy tényleges vagy feltételezett kommunikációs-szituációban (4) egy tényleges vagy feltételezett funkció (5) betöltésére alkalmasnak minősíthető (6), s mint ilyen, összefüggőnek és teljesnek (valamiképpen lezárt egésznek) tartható (7) (PETŐFI S. 1997: 62).

Petőfi S. János meghatározása több vonatkozásban is rugalmas: olyan kommunikátumok kezelésére is alkalmas, amelyeket „intuitív szövegképünk” — legyen az bármilyen is — alapján nehéz lenne besorolni. A különféle meghatározások mindegyike valamiképpen magába foglalja a teljesség, a lezártág, a megszerkesztettség, az összefüggőség követelményét. A legtöbb definíció magukra a szövegekre összpontosít. Ezek deskriptív, más konceptuális keretben regulatív szabályok, merthogy nem is lehetnek mások, viszont sokféle szöveg

---

¹ A zárójeles arab számok a szövegben a definíció egyes aspektusaira való hivatkozást próbálják megkönnyíteni.

létezik, melyeket még a legminimálisabb követelmények tekintetében sem lehet egységesnek tekinteni.

Ezért fontos felfigyelni Petőfi S. meghatározásának egyes kitételeire. Szerinte (1) a „szöveg” szó terminus technicus. Ez a szó szakszó, nem a beszélt nyelv, hanem a szaknyelv lexikonjába tartozik. Szövegek nem léteznek a világban. Mi tesszük azzá az egyes megnyilatkozásokat, megnyilatkozás együtteseket. A „szöveg” szó jelentése önkényes (motiváltságáról, a „szövet” szóval való összekapcsoltságáról ugyan lehetne gondolkodni). Eredeti használata mindenesetre a verbális, azaz szavakkal történő közlés nagyobb, megformált egységeit jelöli.

Petőfi S. a lehetséges elemek halmazát „dominánsan verbális”-ra pontosítja (2). Ez egyrészt bővíti a lehetséges jelölők halmazát, másrészt világosan be is határol. Bővít annyiban, hogy befogadja a szövegekhez gyakran kapcsolódó ábrákat, képeket, maguknak a szövegeknek a megjelenését (a vehiculum részét képező nem verbális jeleket) is. Másrészt viszont világosan állást foglal abban a Barthes által is megfogalmazott kérdésben, hogy vajon értelmezhető-e a nem verbális objektumok a Nyelv/Beszéd dichotómia mentén (BARTHES én.: 25–28). Petőfi S. számára is vonzó lenne egy ilyesfajta bővítés például a képek, vagy a multimediális kommunikátumok elemzéséhez. „A filmben, a televízióban és a reklámban az értelem képek, hangok és feliratok találkozásának eredménye” (BARTHES én.: 28).

Petőfi S. meghatározása azonban a szemiotikai textológia szövegfogalmára vonatkozik, s ebbe nem engedi be, csak a közvetlenül a szöveghez kapcsolódó nem verbális egységeket. A ’verbális’ ’dominánsan verbális’-ra való változtatása a szövegek olvasása, értelmezése folyamatának felfogásában is változást von maga után: a verbális szövegek alapvetően szukcesszív jellege a nem verbális elemek mint a szöveg inherens részeinek megjelenésével megváltozik. A magától értetődő linearitás az olvasó linearizálásának függvényévé válik. Az olvasó állapítja meg, hogy milyen sorrendben és milyen mértékben tekinti a szöveg részének a nem verbális elemeket.

Az egységeket közvetítő médium tekintetében (3) csak az a fontos, hogy kommunikátum, tehát valaki átadja valakinek. Hogy mondja, írja, esetleg éneklő vagy jeleli, az ebben a tekintetben nem fontos. Fontos azonban a helyzet, ami-ben a kommunikátum átadódik (4), a kommunikációs szituáció. Ezzel Petőfi S. egy másik vitában is állást foglal: ha a résztvevőknek fel kell ismerniük a kommunikációs szituációt, ez azt implikálja, hogy csak a szándékos közlés kommunikáció. A szándék pedig arra irányul, hogy a kommunikátum egy tényleges vagy feltételezett funkciót töltsön be (5). Vagyis amennyiben a szöveg létrehozója egy bizonyos a funkció betöltésére alkalmasnak tartja (6), akkor a kommunikátum szövegnek minősül. Egy másik lehetőség szerint a szöveg azért jön létre, hogy az „olvasó” valamiképpen lezárt egésznek tartja (7).

A szöveggé válás e két ellenkező irányú módozata egymástól függetlenül kezelhető: nem feltételezik, de nem is zárják ki egymást. A hétköznapi szöveg-felfogás mindkettőt a szöveghez kapcsoltnak tartja, de könnyen belátható, hogy a gondolatok külsővé (hangzóvá vagy írottá) tétele lehetővé teszi a feladó és a vevő egymástól független kapcsolódását a szövegnek tartott objektumhoz.

Hagyományos szerepüket, vagyis hogy egy tényleges vagy feltételezett funkciót valósítanak meg, a szövegek a diskurzusokban tölthetik be. A diskurzusokban a kommunikátumok kontextusa is szerepet játszik. Elemzésükkor a (fizikai, szimbolikus) környezetet, a beszélő feleket és a beszélők szándékait is figyelembe kell venni, mivel a diskurzusban elhangzó szövegek értelméhez, jelentéséhez mindez elengedhetetlen.

Magyarországon a diskurzusanalízis helyett a szövegtan elnevezést használjuk. A magyar leíró szövegtannak hagyományai vannak, nemrégiben pedig elkészült modern összefoglalása is (Szikszainé 1999). Már tudjuk, hogy a szövegek elemzésekor hány különbözőféle szempont vehető figyelembe; hogy a nyelvészet minden részterülete a fonológiától a szemantikáig fontos ahhoz, hogy a szöveg minél több aspektusból való elemzése elkészülhessen.

A gyakorlatban alkalmazott szövegelemzés (a szöveg olvasás közbeni megértése) azonban mind összetettebb feladat elé állítja az olvasókat. A jelentések rétegeinek feltárása, illetőleg az adott fizikai objektumnak való jelentéstulajdonítás ugyan látszólag két ellentétes jellegű folyamat, mégis egy töről fakadnak: az olvasás készségszintű elsajátítása nélkül egyik sem lehetséges.

Az elmúlt 10–12 évben átalakult nyilvánosság, illetőleg a benne fellelhető szövegek mindig megújuló jellege révén felvetődik a kérdés, hogy az elszigetelt szövegek megértéséhez a szokásosan használt stratégiák egyáltalán alkalmasak-e az újabb feladatok megoldására. Vagy esetleg valamilyen más módszert kell alkalmaznunk, ha meg akarjuk érteni, amit látunk, hallunk, olvasunk.

2. Az átalakult nyilvánosság egyik terepe: a médiumok világa és a multimedialis szövegek

A kontextus, a szituáció, a résztvevők (lehetnek aktuálisan résztvevők, de lehetnek nézők, hallgatók vagy olvasók is) és az éppen aktuális nyelvhasználat olyan meghatározói a szövegnek, melyek közül bármelyik megváltozása magával vonhatja, hogy az adott egységet már nem fogadjuk el szövegnek. Másrészt azonban kérdés, hogy vajon fel vagyunk-e készülve például a televízió folyamatos verbális (és képi) közléseire. Képesek vagyunk-e eldönteni, hogy mikor mit tekintünk szövegnek, hogy hogyan tagolható, például a televíziós folyam.

Kiindulásként egy konkrét műsorcsaládot, az egy időszakban sugárzott Fride-rikusz műsorokat vizsgáltam. A műsorok sokszínűsége, ugyanakkor szembetűnő megkomponáltsága a televízió által nyújtott lehetőségeket oly módon használta

ki, hogy az mind nyelvészeti, mind tágabb értelemben vett kommunikációs szempontból többféle elemzésre adott lehetőséget.

Kérdésem az volt, hogy ezekben a műsorokban mit tekinthetünk szövegnek: az egyes interjúkban elhangzó megnyilatkozásokat külön-külön, az egyes interjúkat, egy-egy műsort, vagy esetleg az egyes műsортípusokat „olvassuk” folytatásos regényként? Vagy talán az összes Friderikusz műsort kell egyetlen folyamatosan íródó szöveggént értelmezni?

Petőfi S. János szerint (PETŐFI S. 1990: 6) a különböző szövegtípusok között oly módon is különbséget tehetünk, hogy mennyire önállóak. Ennek alapján megkülönböztethetünk autonóm részszövegeket és autonóm teljes szövegeket. A felosztást azonban legalábbis az egyik „végén” kiegészíthetjük: érdemes szövegnek tekinteni — legalábbis egy interjúban — a nem autonóm részszövegeket is. Amikor például a kérdező a kérdésre egy „szöveg”-gel válaszol, az nyelvtanilag bizonyára külön egységként vizsgálható, kommunikációs vagy értelmi szempontból azonban ez hiba volna. Egy ilyen esetben a válaszszöveg a kérdéssel együtt, esetenként csak az interjú egészében nyer teljes értelmet. Az egy-egy interjúban nagyobb egységek egy szöveggént értékelése még összetettebb értelmezési kérdéseket vet fel: van-e az adott műsornak témája, hány meghívott van, az egyes interjúk között van-e kapcsolat.

Az elemzésből² kitűnt, hogy bár a műsorvezető személye azonos, és mind az öt vizsgált műsортípusban beszélgetéseket lát a néző, a műsортípusok mégis alapvetően eltérnek egymástól: különböző beszédmodok jellemzik őket, más a felépítésük, eltérők a külső körülmények.

A. Friderikusz show (FS)

A műsортípusban egymástól független interjúk hangzanak el. Általában valódi beszélgetés folyik: a műsorvezető kérdez, az interjúalany a kérdésre válaszol. A kérdések és a válaszok közösen alkotnak egységet: autonóm teljes szöveggént fogadhatók el.

A műsor elején és az interjúk között a műsorvezető önálló szövegeket is létrehoz. Ezek alapvetően két csoportba sorolhatók:

1. Friderikusz Sándornak az általa épp aktuálisnak vélt mondanivalója a világ állásáról. Ezek előre megfogalmazott, a napi eseményekre, történésekre reflektáló beszédek, s mint ilyenek autonóm teljes szövegek.

2. A soron következő interjú bevezetése: az interjúalany bemutatása. Mint ilyenek — autonóm részszöveggként fogadhatók el — a megfelelő interjúkkal alkotnak teljes szöveget.

---

² Előadásként a veszprémi MANyE konferencián hangzott el 2000-ben.

A műsor egésze nem tekinthető egyetlen szövegnek. A műsor inkább keretként értelmezhető, amelyben az adott beszélgetések és egyéb produkciók helyet kapnak. Néhány esetben a keret — azon kívül, hogy „színpadi keretként” (GOFFMAN 1981) értelmezhető — külön címkét is kap, például „Karácsony”, „az állatok napja.” Felfoghatnánk egy-egy címkét az adott műsor témájaként is, ami megteremti a műsor texturális kohézióját a korreferenciális elemek révén. Ez azt jelentené, hogy a műsort egy teljes szövegnek fogadnánk el. Minthogy azonban az egyes interjúk, illetőleg műsorszámok nem az adott témáról szólnak, hanem sok esetben csak nagyon kacifántosan kötődnek a címkéhez (például egy tréfás jelentre is lehet azt mondani, hogy „állatság”, s ez már elegendő ahhoz, hogy az „állatok napja” műsorban helyet kapjon). Ezért magát a műsort mégis inkább keretnek tartom.

B. *Friderikusz talk-show (FTS)*

Ebben a műsortípusban az interjúk témák köré szerveződnek. Az egyes interjúk azonban itt részszövegekként értelmezhetők. Nem autonóm részszövegek, mert gyakran a különböző interjúalanyok visszakérdeznek, azaz az interjúk gyakran csak együtt érthetők meg. Az egy témához kapcsolódó interjúk csoportja alkotja az autonóm teljes szöveget

A műsorvezető itt is két típusú szöveget hoz létre:

1. (azonos a FS-val) — autonóm teljes szöveg
2. A soron következő téma felvázolása, bemutatása — autonóm részszöveg
3. A témán belül a következő interjúalany bemutatása — autonóm részszöveg.

A műsor egésze nem tekinthető egy szövegnek, a különböző blokkok egymástól oly mértékben eltérők.

C. *Váratlan vendég (VV)*

A műsortípus alap szervezőelve a fő meghívottal folytatott beszélgetés. E beszélgetés során jelennek meg a színen a vendégek, akikkel hosszabb-rövidebb beszélgetés zajlik. E beszélgetések fő célja azonban ugyanaz, mint az alapbeszélgetésé: a fő meghívott pontosabb bemutatása. Ilyen értelemben részszövegek. Amennyiben a vendég önmagában is érdekes személyiség, s vele valódi beszélgetés történik, akkor autonóm, ha azonban a vendég csak a fő meghívott fényében jelentős, s a beszélgetésbe is inkább így vonódik be, akkor nem autonóm részszöveg (tekinthetjük akár illusztrációnak is).

A műsor egésze alkot autonóm teljes szöveget.

D. *Másként beszélgetek (MB)*

A műsortípusban csak egy meghívott van. A műsorvezető és az ő beszélgetése alkotja a szöveget.

Ebben az esetben azonban felvetődhet az intertextualitás kérdése. Az elemzésből az derült ki, hogy csak ebben a műsortípusban jelentős a műsorvezető öltözékének, hozzáállásának a különbsége. Minthogy a külső körülmények (a díszlet) jószerivel azonos, jelentést kell tulajdonítani a műsorvezető „külső kiegészítői”-nek: az „atilla” és az alázatos magatartás akkor nyer igazán értelmet, ha a következő műsorban farmer és hosszú pulóver az öltözék, majd egy következőben ing és sportos zakó.

Mégis úgy gondolom, hogy ez az egyes műsorok autonómiájának kérdését nem befolyásolja.

E. *Az én mozim (ÉM)*

A moziban több kisfilmet vetítenek le, dokumentumfilmeket. Ezekben a filmekben a riporter Friderikusz Sándor, az interjúalany általában ismeretlen, de nem hétköznapi személy.

Az egyes filmek önálló autonóm szövegekként értelmezhetők. A műsorok nem tematikusak, az egyes szövegek között összefüggés nincs — hacsak nem a cél: valami szokatlan megmutatása.

Összefoglalva tehát megállapítható, hogy bár a műsorok látszólag hasonlítanak egymáshoz, egység szempontjából lényegesen különbözők: a FS független szövegek halmaza, melyet csak a műsor által létrehozott keret foglal egybe, a FTS részszovegekből álló szövegek csoportja, melyet szintén pusztán a műsor kerete tart egyben, a VV egyetlen szöveg „illusztratív” autonóm és nem autonóm betét részszovegekkel, a MB autonóm szöveg intertextuális jegyekkel, az ÉM pedig autonóm szövegek halmaza.

Vagyis nem az a kérdés, hogy mit **jelent** az adott műsor, hogy mi a szöveg **üzenete**, hanem, hogy képes-e a néző elhelyezni ezeket a szövegeket, észreveszi-e a korreferenciális elemeket, azokat a kapcsolóelemeket, amelyek kialakítják az egyes kommunikátumokat. Fontos felismerni például a televíziós műsorokban az értelmezendő egységeket, és nem lehet egyszerűen a médium sajátosságából következő lineáris (szukcesszív) befogadásra hagyatkozni.

A dominánsan verbális szövegekhez képest a multimediális szövegek esetében másként oldódik fel a szukcesszív feldolgozás: ott az olvasó döntése a verbális és nem verbális elemek összekapcsolása, linearizálása. A multimediális szövegek — esetünkben a televíziós műsorok — a televízió szokásos közlés-módja, a műsor sugárzása, lejátszása okán az egymásutániség az olvasó (néző)

által nem befolyásolható. Az ő döntése a műsorok kontextusának megállapítása, az egység elhatárolása, vagyis a meg- és beszerkesztettség felismerése.

A nyelvi tudatosság, nyelvi kompetenciánk határozza meg, hogy mit értünk meg a multimediális közlésegyeségekből. A lakoff-i megközelítést (LAKOFF 1971: 337) a szövegekre alkalmazva, relatív jól formáltságról beszélhetünk. Ami esetünkben azt jelentené, hogy a szöveg csak bizonyos, a világ természetére vonatkozó preszuppozíciókat figyelembe véve lesz jól formált. Előfeltevéseink viszont (egyéni vagy kollektív) tapasztalatainkból származnak. Vagyis a média-események maguk is alakítják nyelvi képességeinket.

A média — ebben a vonatkozásban is — a mindennapi tudás alapjául szolgáló **való világ** vagy nyelven kívüli világ szerepét öltheti fel. Amennyiben elfogadjuk Zvegincev észjárását (1997: 335), beláthatjuk, hogy nem nyelvi ismereteink a beszéddel lépnek be a nyelvbe. A beszéd maga mindig diskurzusban jelenik meg, s az aktuális diskurzusnak van kiválasztó funkciója (ZVEGINCEV: 336): a preszuppozíciók közül kiválasztja a relevánsakat. Azaz a médiában megjelenő szövegek megteremtik saját olvasatukat, azt a keretet, amelyben az olvasó értelmezni tudja őket.

Ez a keret, vagyis a diskurzus határait azonban mindig az olvasó ismeretei rajzolják meg. A lineáris olvasat és a kontextuális értelmezés, vagyis linearizálás kettőssége jellemző a média szövegeinek megértésére: a beágyazottság szintje, illetőleg ennek felismerése határozza meg a szövegegyeség lehetséges olvasatának fokait.

3. Az átalakult nyilvánosság szövegeinek intertextualitása, avagy hogyan konstituálódik a beszélő a politikai szövegekben

A politikai beszéd — a nyilvános beszéd egy sajátos fajtája — érdekes műfaj. Látszólag ugyanis olyan kommunikátumról van szó, amelyre ugyanúgy érvényes a Petőfi S.-féle meghatározás, mint bármely más szövegre. Valójában azonban másról van szó.

Minden politikai aktust előkészít, kísér, ellenőriz, vezérel, befolyásol, magyaráz, igazol, értékkel, minősít, jellemez a nyelv. A politikai beszédek elemzési lehetőségei Schäffner (1996: 202) szerint kétirányúak: a politológusok főként a politikai döntések és tevékenységek társadalom(történet)re tett hatásai-
val foglalkoznak, illetőleg a diskurzusban és a diskurzus által konstruált politikai realitásokra kíváncsiak. A nyelvészeket viszont mindig is azok a nyelvi struktúrák érdekelték legfőképpen, melyek révén a sajátos funkciójú politikailag releváns üzenetek eljutnak a címzettekhez.

A politikai diskurzus nyelvészeti elemzése sem hagyhatja azonban figyelmen kívül a diskurzust körülvevő társadalmi és politikai keretet. Ilyen típusú elemzések azonban még csak elvétve láttak napvilágot. Van Dijk szerint a diskurzus

analízis „valóban társadalmi, politikai vagy kulturális analízis kell legyen” (1994: 164).

A diskurzus analízis és a nyelvészet szempontjából azonban a **politikai nyelv**, a **politikai diskurzus** és a **politikai szöveg** bizonytalan kifejezések. A politikai nyelv jelölheti a politika kontextusában használt nyelvet, vagyis egy sajátos nyelvhasználati módot, melynek célja, hogy sajátos, politikailag motivált funkciót töltsön be. De jelölhet egy sajátos politikai szótárt is, vagyis azokat a szavakat és kifejezéseket, melyek a politika területén nyelven kívüli (extra-lingvisztikai) jelenségekre utalnak (DIECKMANN 1981; hivatkozik rá: SCHÄFFNER 1996: 202).

A keret és a résztvevő kommunikáló partnerek alapján különbséget tehetünk **belső** és **külső** politikai kommunikáció között (SCHÄFFNER 1996: 202). A belső politikai kommunikáció utalna minden olyan diskurzusformára, amely a politikai intézményekben, vagyis a kormánytestületekben, pártokban és más intézményekben a politika működésével foglalkozik. A külső politikai kommunikáció azonban elsősorban a közönséget célozza meg és nem (csak) a politikusokat. Jellegzetesen mediális, nyilvános műnem. A kommunikációban résztvevőknek nemcsak a mikrokommunikációs szituációra, de a kommunikáció szélesebb (makro)összefüggéseire is tekintettel kell lenniük. Az ilyen diskurzusok leírásához egészen más apparátus szükséges, mint a belső politikai kommunikációéhoz.

A politikai diskurzus megvalósulhat államon belül, illetőleg államon kívül. Különböző formában jelenhet meg: lehet két- vagy többoldalú megegyezés, egy párt kongresszusán vagy egy kampány során elhangzó beszéd, egy képviselő hozzászólása a parlamenti vitához, újságok szerkesztőségi cikke vagy kommentárja, egy politikai sajtótájékoztatója.

A politikai beszédek típusait az adott kommunikatív szituáció — beleértve a kommunikációs partnerek tulajdonságait is — határozza meg: ki beszél, kihez, mikor, hol, miért. Funkcionális szempontból megkülönböztethető típusok: 1. a beszélők vezető politikusok, akik vagy azonos politikai, vagy azonos ideológiai csoport tagjaihoz beszélnek — ez belső politikai kommunikáció lenne; 2. a politikus az egész nemzethez intézi beszédét — külső, de államon belüli politikai kommunikáció; 3. a politikus külföldi látogatása során politikusokhoz vagy közösség tagjaihoz intézi beszédét — az államok közötti politikai kommunikáció példája.

A politikai diskurzus elemzése általában és különösen a politikai beszédek nyelvészeti elemzése a nyelvi viselkedés elemeit a politikai viselkedéshez viszonyítja. Két módon is megteheti ezt: elindulhatunk a nyelvészeti mikroszintről, s lehet az a kérdésünk, hogy bizonyos struktúrák (szóválasztás, szintaktikai struktúrák) milyen stratégiai funkciókat valósítanak meg. Vagy elindulhatunk a makroszintről, vagyis a kommunikatív szituációtól és a szöveg szerepétől, és kérdezhetjük azt, hogy milyen nyelvi struktúrát választottak az adott funkcióra.

Az előbbi a nyelvész attitűdje, az utóbbi pedig a kommunikációkutatóé. A kettő együtt pedig a diskurzus analízis, mely a nyelv minden szintjét és aspektusát vizsgálhatja: a pragmatikait (a beszélők és hallgatók közötti interakciókat), a szemantikait (jelentéseket), a szintaktikait (mondatok belső szerveződését), a fonológiai/fonetikait (intonációt, a hangsúly mintázatait, a szüneteket).

A politikai szituációk és folyamatok az elemzés során diskurzus típusokhoz és a diskurzus szintjeihez kapcsolhatók hozzá egy közbenső szint révén: a stratégiai funkciók által. Ilyen stratégiai funkciók a kényszerítés, az elutasítás, a szembenállás és az ellenállás, a leplezés valamint a legitimálás és a delegitimálás (CHILTON—SCHÄFFNER 1997).

Titus Ensink a beszélő „talapzat”-át [footing] (GOFFMAN 1979) elemezve azt állítja, hogy a szövegben a használt személyes névmások (én, mi; te, ti — Önök) a résztvevők között kiosztott szerepekről árulkodnak (ENSINK 1996). Valójában a feladók, a címzettek és a harmadik fél, a „hallgatózók” vagy megfigyelők közötti viszonyok komplex készletét vizsgálja. A politikai beszédek esetében tipikus, hogy időnként nehéz azonosítani a személyes névmás pontos referensét.

Ebből kiindulva azt vizsgáltam, hogy ki az „én” a politikai beszédben. A reprezentáció foka, az hogy egy politikus kiket képvisel, attól függ, hogy az egyes egyénektől hány szint választja el. Ennek megfelelően az „én” jelentése a politikai beszédben korántsem egyértelmű. A szöveg olvasása során egyszerre kell figyelembe venni a szövegen belüli korreferenciális viszonyokat, másrészt a beszélő egyéb megnyilatkozásait, harmadrészt pedig az adott kontextus meghatározó jegyeit (KÁRPÁTI 2002: 303).

Vagyis az olvasó linearizáló tevékenysége a politikai beszéd esetében is fontos szerepet kap. A beszélő szerepe az aktuális politikai beszéd adott kontextusában azáltal konstituálódhat, ha az olvasó felismeri ezeket a nyelvi eszközökkel felépített talapzatokat, és el tud igazodni abban, hogy a beszélő mikor lép át egyikről a másikra. Másrészt viszont a nyilvános tér egészében is el kell helyeznie a beszédet: a beszélő azonosításához rá kell találnia az azonos talapzatokra.

4. Javaslat a szemiotikai textológia szöveg meghatározásának kibővítésére

A szemiotikai textológia által vizsgálható, vizsgálandó korpusz az utóbbi években jelentősen kibővült. Az bizonyos, hogy a hagyományos értelemben vett szöveg meghatározás a médiumokban megjelenő, a nyilvános vagy a politikai beszéd esetében önmagában nem elegendő. Feltételezésem szerint a Petőfi S.-féle definíciót — az elemzések eredményeinek ismeretében — a következő módon lehetne kibővíteni:

A szemiotikai textológia keretében használt — a különösebb megszorításokat nem implikáló kommunikátum értelménél szűkebb értelmű — szöveg szakszó

olyan multimedialis, de dominánsan verbális kommunikátumra utal, amely egy tényleges vagy feltételezett kommunikációs situációban egy tényleges vagy feltételezett funkció betöltésére alkalmasnak minősíthető, **az olvasó által a kontextushoz a linearizálás révén lehorgonyozható**, s mint ilyen összefüggőnek és teljesnek (valamiképpen lezárt egésznek) tartható.

Irodalomjegyzék

- BARTHES, ROLAND [én.] *A szemiotológia elemei. Válogatott írások*. Európa Kiadó. Budapest. 9–92.
- DIECKMANN, W. 1981. *Politische Sprache. Politische Kommunikation*. Carl Winter Universitätsverlag. Heidelberg.
- VAN DIJK, T. A. 1994. Discourse analysis and social analysis. *Discourse and Society* 5: 163–164.
- ENSINK, T. 1996. The footing of a royal address. *CILS* 3: 205–232.
- GOFFMAN, E. 1979. Footing. *Semiotica* 25: 1–29.
- GOFFMAN, E. 1981. Footing. A színházi keret. In: László János (szerk.): *A hétköznapi élet szociálpszichológiája*. Gondolat Kiadó. Budapest. 688–739.
- KÁRPÁTI ESZTER 2002. A szövegvizsgálat egy lehetséges iránya. In: Fóris Á.—Kárpáti E.—Szűcs T. (szerk.): *A nyelv nevelő szerepe*. Pécs. 300–307.
- LAKOFF, GEORGE 1971. Presupposition and relative well-formedness. In: Steinberg—Jakobovits (eds.): *Semantics*. Cambridge University Press. Cambridge. 329–340.
- PETŐFI S. JÁNOS 1990. A nyelv mint írott kommunikációs médium: szöveg. In: E. Benkes Zsuzsa (szerk.): *Szöveg, szövegtan, műelemzés*. Budapest. OPI. 3–62.
- PETŐFI S. JÁNOS 1997. Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram. *Officina Textologica* 1. Kossuth Egyetemi Kiadó. Debrecen.
- SCHÄFFNER, CH. 1996. Political speeches and discourse analysis. *CILS* 3: 201–204.
- SZIKSZAINÉ NAGY IRMA 1999. *Leíró magyar szövegtan*. Osiris Kiadó. Budapest.
- ZVEGINCEV 1997. A nyelv és a beszéd preszuppozíciói. In: *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Osiris Kiadó. Budapest. 331–340.